

PRIVREDNI KRIMINALITET I KORUPCIJA U REPUBLICI SRBIJI

Stručni članak

ECONOMIC CRIME AND CORRUPTION IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Professional paper

Aleksandar R. Ivanović

Sažetak

Autor u radu razmatra problem korupcije kao društveno-negativne pojave u sferi privrednog kriminaliteta, sa posebnim osvrtom na Republiku Srbiju. S tim u vezi, analizirajući važeće krivično zakonodavstvo Republike Srbije, kao i aktuelno stanje privrednog kriminaliteta, autor najpre određuje definiciju privrednog kriminaliteta, a zatim posebnu pažnju poklanja prisvajanju putem korupcije kao jednom od modusa operandi krivičnih dela privrednog kriminaliteta.

Prema zapažanju autora, mnogobrojni oblici korupcije egzistiraju u svim granama privrede i svim oblastima poslovanja, što stvara ogromne mogućnosti za razne malverzacije, i ujedno velike poteškoće u otkrivanju i procesuiranju krivičnih dela protiv privrede. Stoga se u radu najpre razmatraju pojavni oblici korupcije s obzirom na grane privrede, a zatim se ističe prisutnost korupcije u izvršenju i prikriivanju pojedinih krivičnih dela protiv privrede, kao što su falsifikovanje i zloupotreba platnih kartica, poreska utaja, krijumčarenje, pranje novca i sl.

Ključne riječi:

korupcija, privredni kriminalitet, tamna brojka, poreska utaja, krijumčarenje, pranje novca

Abstract:

The author considers the problem of corruption as a social negative phenomena in the sphere of economic crime, with special emphasis on the Republic of Serbia. In this regard, analyzing the current criminal legislation of the Republic of Serbia, as well as newcomers situation of economic crime, the author determines the definition of economic crime first, and pays special attention to appropriation by corruption as one of the modus operandi of criminal acts of economic crime.

According to the author's observation, many forms of corruption exist in all industries and all areas of business, which creates tremendous opportunities for a variety of frauds, and also great difficulty in detecting and prosecuting crimes against the economy. Therefore, the paper discusses manifestations of corruption in view of the branches of the economy first, and highlights the presence of corruption in the execution and cover-up of certain crimes against the economy,

such as forgery and misuse of credit cards, tax evasion, smuggling, money laundering and the like.

Key words:

corruption, economic crime, dark figure, tax evasion, smuggling, money laundering

Pojam privrednog kriminaliteta

Privredni kriminalitet predstavlja društveno negativnu pojavu o kojoj je u poslednjih nekoliko decenija toliko diskutovano i razmatrano, kako od strane naučnika koji se bave problematikom privrednog kriminaliteta, tako i od strane praktičara koji rade na njegovom suzbijanju i sprečavanju, a da još uvek ne postoji opšte prihvaćena definicija ovog vida kriminalnog ispoljavanja. Takođe, napomenuli bismo da određivanje značenja ovog pojma dodatno komplikuje i činjenica da se u našem jeziku kao i u većini drugih jezika koristi više termina. Tako se za označavanje pojma privredni kriminalitet u literaturi upotrebljavaju još i izrazi: kriminal u privredi, kriminal u vezi privrede, ekonomski kriminalitet, finansijski kriminalitet i sl. Njegova pojava dovodi se u vezu sa razvojem privrednog prava, tačnije za period posle drugog svetskog rata kada uloga države u ekonomskoj funkciji društva počinje naglo da jača. Privredno zakonodavstvo ima za cilj regulisanje privrednog poslovanja, međutim, ono ujedno otvara mogućnost pojedincima i društvenim grupama da njegovim kršenjem steknu ogromnu imovinsku korist. Normiranjem privrednog poslovanja, države žele da dostignu i očuvaju određeni nivo ekonomske razvijenosti, stope zaposlenosti, društvenog bruto proizvoda i sl. S druge strane, kriminalitet na ovom polju deluje suprotno ovim ciljevima, iz tog razloga inkriminisanjem krivičnih dela protiv privrede obezbeđuje se sprovođenje u život privrednog zakonodavstva, čime se štiti ekonomski sistem i ekonomski odnosi u jednoj zemlji.

Kao što je to već istaknuto, brojni su pokušaji da se odredi definicija privrednog kriminaliteta, pa ipak još uvek nema opšte prihvaćene definicije ovog vida kriminalnog ispoljavanja. Jedan od razloga za nepostojanje opšteprihvaćene definicije ogleda se i u činjenici da se privredni kriminalitet na različite načine ispoljava u različitim društvenim zajednicama, pre svega zbog različitog uređenja društveno-ekonomskih i političkih odnosa. Stoga se i postavlja pitanje da li je uopšte moguće davanje jedne univerzalne definicije ovog oblika kriminalnog ispoljavanja koja bi mogla da se odnosi na sve društvene zajednice. Takođe, treba napomenuti da se privredni kriminalitet čak i u okviru iste društvene zajednice u različitim vremenskim razdobljima znatno drugačije manifestuje, što je uglavnom uzrokovano primenama oblika svojine, što takođe otežava davanje jedne opšteprihvaćene i nadasve aktuelne definicije privrednog kriminaliteta. Naime, ako za primer uzemo Republiku Srbiju, u ranijem periodu imali smo prvo državnu, zatim društvenu, pa državnu, društvenu i privatnu, a sada imamo državnu i privatnu kao

dominantne oblike svojine, od kojih ova druga teži da postane sve dominantnija. Pre donošenja Ustava Republike Srbije iz 1990. i Zakona o preduzećima 1996. zaštitni objekt privrednog kriminaliteta bio je privredni sistem, zasnovan na osnovama društvene svojine nad sredstvima za proizvodnju, društvenom samoupravljanju i privrednom planiranju. Pomenutim Ustavom i Zakonom o preduzećima zaštitni objekt je proširen na državnu, društvenu, privatnu i zadružnu svojinu. Ustavom Republike Srbije iz 2006. postojeća društvena svojina transformisana je u državnu ili privatnu svojinu, a ekonomsko uređenje u Republici Srbiji zasnovano je na tržišnoj privredi, otvorenom i slobodnom tržištu, slobodi preduzetništva, samostalnosti privrednih subjekata i ravnopravnosti privatne i drugih oblika svojine. Na ovaj način garantuje se jedanka pravna zaštita svim oblicima svojine.

Period u kome je objekt napada privrednog kriminaliteta u Republici Srbiji bila društvena svojina, karakteriše se pokušajima definisanja ovog pojma u kome se zaštita društvene privrede, narodne imovine u vršenju privredne aktivnosti, socijalističkog sistema samoupravljanja i sl. smatra ključnim elementom za određivanje definicije. S obzirom na napred navedene promene u društveno-ekonomskom i političkom sistemu Republike Srbije kao i svojinskoj transformaciji, definicije pojma privredni kriminalitet iz ovog perioda gube na aktuelnosti, a samim tim i na značaju. S tim u vezi javlja se potreba za definisanjem ovog vida kriminalnog ispoljavanja u skladu sa aktuelnim promenama u društveno-ekonomskom i političkom sistemu Republike Srbije. Dakle, u današnjim društveno-ekonomskim i političkim uslovima kada se privredni sistem više ne zasniva na dominantnoj ulozi društvene svojine nad sredstvima za proizvodnju, logično je da se ni pojam privrednog kriminaliteta ne može vezivati isključivo za kriminalne napade na društvenu svojinu, već se moraju uzeti u obzir aktuelne promene, a pre svega pluralizam svojinskih odnosa, tržišna ekonomija koja zamenjuje dogovornu, povećanje broja privrednih subjekata i kruga lica koja se mogu pojaviti kao učinioci krivičnih dela iz oblasti privrednog kriminaliteta (Bošković & Jovičić, 2002). Međutim, mora se priznati da je u definisanju ovog pojma nepohodna analiza i razmatranje ranijih rešenja po pitanju shvatanja pojma privrednog kriminaliteta, i da su definicije i stavovi pojedinih teoretičara i praktičara po pitanju definisanja privrednog kriminaliteta dobra osnova za određivanje jedne aktuelne definicije privrednog kriminaliteta koja odgovara sadašnjem stanju u Republici Srbiji. S obzirom na samu prirodu ove pojave određivanju pojma privredni kriminalitet treba prići najpre sa formalno-pravnog, a zatim i kriminološkog aspekta.

Formalno-pravni pristup privredni kriminalitet razmatra kroz one delikte koji su inkriminirani pravnim sistemom određene društvene zajednice, u ovom slučaju Republike Srbije. Međutim, s obzirom da u pravnom sistemu Republike Srbije figuriraju tri kategorije delikata kojima se ugrožava ekonomski sistem i ekonomski odnosi, a to su krivična dela, privredni prestupi i privredni prekršaji, među teoretičarima se javljaju mimoilaženja po određenim pitanjima u vezi definisanja privrednog kriminaliteta sa formalno-pravnog stanovišta.

Prvo pitanje oko koga se javlja polemika jeste da li sve tri kategorije delikata treba da budu obuhvaćene pojmom privredni kriminalitet ili ne? Naime, s obzirom da njihov sve veći razvoj, naročito privrednih prestupa, sve se više nameće potreba za njihovim uključivanjem u pojam privredni kriminalitet. Stoga danas, kada se naše društvo nalazi u fazi poodmaklog razvoja privrednih prestupa i njihovom sve snažnijem približavanju krivičnim delima, kako u pogledu sistema odgovornosti tako u pogledu njihove društvene opasnosti (Pihler, 1979), smatramo sasvim opravdanim prihvatanje stanovišta da ove tri grupe delikata čine privredni kriminalitet.

Drugo pitanje tiče se toga koja krivična dela treba uključiti u pojam privrednog kriminaliteta. S tim u vezi, prof. Nikola Srnzetić u privredni kriminalitet ubraja samo ona krivična dela koja Krivični zakonik Republike Srbije predviđa kao krivična dela protiv privrede (Srnzetić, 143). Međutim, znatno je veći broj teoretičara koji pod privrednim kriminalitetom pored krivičnih dela protiv privrede ubrajaju i određena krivična dela protiv službene dužnosti. Mišljenja smo da je ovakvo stanovište sasvim opravdano s obzirom da je u praksi vršenje pojedinih krivičnih dela protiv privrede skopčano sa izvršenjem pojedinih krivičnih dela protiv službene dužnosti. Naime, odnos krivičnih dela protiv privrede i krivičnih dela protiv službene dužnosti je veoma dinamičan, tj. isprepletan, pre svega u zavisnosti od dominantnog svojinskog oblika u datom društvu. Što je privreda više etatizirana, kroz raznovrsne oblike državne kontrole ekonomskih procesa i odnosa, to je teže, praktično, razlikovati privredni kriminalitet od kriminaliteta protiv službene dužnosti, jer se država, kao javna vlast, preko državnih ili paradržavnih subjekata (koji pravno ili faktički imaju neka javna ovlašćenja) intenzivno uključuju u ekonomski odnos, određujući pri tome, sve širi krug subjekata koji u takvim odnosima učestvuju (Banović, 2002). Na ovaj način se ekonomski odnosi u određenom društvu podržavaju, te stoga privredni delikt postaje ujedno i delikt protiv službene dužnosti. Stoga, smatramo da pored krivičnih dela iz glave XXII Krivičnog zakonika Republike Srbije, pod privrednim kriminalitetom treba smatrati i krivična dela protiv službene dužnosti iz glave XXXIII

Egzaktno određivanje pojma privredni kriminalitet zahteva multidisciplinarni pristup, što znači da je samo formalno-pravno stanovište nedovoljno za sagledavanje prirode ovog vida kriminalnog ispoljvanja. Naime, privredni kriminalitet nije samo pravna kategorija, već, u prvom redu društvena pojava, koja ima mnoga svojstva, koja se u zavisnosti od društveno ekonomskih i političkih okolnosti razlikuju od jedne do druge društvene zajednice. Stoga je kriminološki pristup u definisanju ove pojave neophodan, u suprotnom, uzimanjem krivično pravnog obeležja kao osnovnog i najvažnijeg kriterijuma u defnisanju privrednog kriminaliteta rizikujemo da dođemo do neprihvatljivih rešenja punih pravnog formalizama i dogmatizama. Kako bi smo se lišili rizika od formalističkih i dogmatističkih shvatanja pojma privrednog kriminaliteta, moramo uzeti u obzir uzroke i uslove koji pogoduju nastanku privrednog kriminaliteta, kao i društveni karakter i sadržaj objekta, koji se štiti krivično-pravnim inkriminacijama, a koji se od

zemlje do zemlje različito ispoljava, što je i logično s obzirom na različitost društveno-ekonomskih i političkih sistema između društvenih zajednica.

Razmatranje problema uzročnosti privrednog kriminaliteta otvara mogućnosti za svestrano analiziranje ove izrazito negativne društvene pojave i njeno bolje razumevanje. Sa druge strane, samo na osnovu takvih analiza privrednog kriminaliteta možemo otvoriti pravce i usmeriti aktivnosti na sprečavanju i suzbijanju privrednog kriminaliteta. Njegovo postojanje, obim i rasprostranjenost su usko povezani sa aktuelnim društveno-političkim i ekonomskim promenama i uticajima. Uzroci privrednog kriminaliteta vezani su za same ekonomske odnose i procese, kao i druge odnose i procese koji nastaju povodom ili u vezi sa njima, gde poseban značaj imaju prisutni odnosi svojina u sklopu ekonomskog sistema. Jedan od ključnih uzroka privrednog kriminaliteta, u vreme dominacije društvene svojine, bila je protivrečnost između ovog oblika svojine i interesa pojedinca, gde je u raspolaganju društvenom svojinom dolazio do izražaja lični interes, koji se manifestovao, u prisvajanju društvene svojine, jer za sve vreme njenog postojanja, nisu bile pronađene efikasne mere koje bi sprečile razne vidove njenog prisvajanja.

Ako u razmatranje uzmemo aktuelno stanje ekonomskih ali i društvenih prilika u Republici Srbiji možemo zaključiti da se u sadašnjem trenutku kao voma značajan uzrok privrednog kriminaliteta ističe proces tranzicije imovine. Naime, u procesu u kome privatna svojina postaje dominantna svojina nad ključnim privrednim granama, vodeće ekonomske pozicije u zemlji dolaze u ruke pojedinaca što stvara mogućnost za razne oblike malverzacija i dovodi do ekspanzije privrednog kriminaliteta. Takvi pojedinci svoj ekonomski interes u tržišnoj privredi prevashodno štite ekonomskim motivima, i u samom procesu privatizacije društvene imovine pribegavaju kriminalnim aktivnostima.

Pored ekonomskih i društveno-političkih prilika kao jedan od značajnih uzroka postojanja privrednog kriminaliteta ističe se nivo društvene svesti i moral pripadnika određene društvene zajednice. Naime, svest nosilaca privrednog kriminaliteta je usmerena i oslanja se isključivo na privatnu svojinu i sopstveno bogaćenje na štetu države, raznih privrednih društava ili pojedinaca. Ukoliko ovakvu svest deli većina pripadnika jedne društvene zajednice onda je to svakako generator postojanja privrednog kriminaliteta.

U razmatranju uzročnosti privrednog kriminaliteta pored pomenutih uzroka moraju se uzeti u obzir i određeni uslovi koji pogoduju postojanju privrednog kriminaliteta. Od uslova koji pogoduju nastanku privrednog kriminaliteta treba istaći česte izmene zakona kojima se uvode novi oblici organizovanja privrednih društava, a koje nisu praćene odgovarajućim opštim aktima, kao i postojanje pravnih praznina i nedorečenosti u aktima kojima se uređuje privredna delatnost. Zatim, nepotpuno, odnosno pogrešno evidentiranje imovine kao i stanja, odnosno kretanja imovine u svim fazama aktivnosti privrednog subjekta. Nedostatak interne i eksterne kontrole, ili njeno slabo organizovanje i funkcionisanje, što bez obzira na to o kom

se obliku imovine radilo upravo i omogućava lošu unutrašnju organizaciju i evidenciju sredstava u privrednim subjektima. Propusti u inventarisanju, takođe predstavljaju uslov koji pogoduje postojanju privrednog kriminaliteta. Naime, inventarisanje predstavlja vid kontrole koji ima za cilj utvrđivanje postojećeg stanja robe i novca u određenom objektu i njegovo slaganje sa knjigovodstvenim stanjem. Slabosti pri inventarisanju uglavnom se manifestuju u vidu nestručnosti članova popisnih komisija, njihovom površnom prilazu i neodgovornom ponašanju u izvršenju ovog odgovornog zadatka, kao i u postojanju sprege između pojedinih rukovodećih radnika ili čak i samih članova komisije sa odgovornim licem u objektu u kome se vrši popis. Od ostalih uslova koji pogoduju postojanju privrednog kriminaliteta izdvajaju se i nedovoljna zaštita imovine privrednih društava, tj. nepreduzimanje efikasnih mera fizičke i tehničke zaštite, zatim neodgovarajuća kadrovska politika koja se ogleda kroz razne prijateljske, rodbinske i poznaničke veze, što ima za posledicu dovođenje nestručnih lica na radna mesta koja zahtevaju veoma visok stepen stručnosti i odgovornosti, netransparentnost donošenja odluka u procesu privatizacije, kao i kumulacija više nespojivih funkcija u jednoj ličnosti i sl.

Što se tiče sadržaja zaštitnog objekta koji se štiti krivično-pravnim inkriminacijama, u slučaju Republike Srbije se kao zaštitni objekt javlja ekonomski sistem, koji se kao što je to već navedeno zasniva na tržišnoj privredi, otvorenom i slobodnom tržištu, slobodi preduzetništva, samostalnosti privrednih subjekata i ravnopravnosti privatne i drugih oblika svojine.

Ovakav pristup problematici privrednog kriminaliteta, kao krivično-pravnoj i kriminološkoj kategoriji predstavlja polaznu osnovu za određivanje njegove definicije s obzirom na njegovu aktuelnu etiologiju i fenomenologiju u Republici Srbiji. Shodno navedenom, mišljenja smo da privredni kriminalitet u krivično-pravnom i kriminološkom smislu čini sveukupnost delikata (krivičnih dela, privrednih prestupa i privrednih prekršaja) kojima se ugrožava normalno organizovanje, upravljanje i funkcionisanje ekonomskog sistema (odnosa i procesa) u jednoj društvenoj zajednici. U skladu sa navedenom definicijom kao njeni elementi izdvajaju se sledeće grupe delikata:

- kriminalitet koji vrše privredna društva, na štetu pojedinaca, drugih privrednih društava ili države;
- kriminalitet koji vrše lica na visokim privrednim, državnim ili društvenim pozicijama (kriminalitet belog okovratnika);
- kriminalitet koji vrše pojedinci, na štetu privrednih društava;
- kriminalitet transnacionalnih kompanija.

Karakteristike i pojavni oblici privrednog kriminaliteta

Privredni kriminalitet se odlikuje opštim i posebnim karakteristikama koje ga čine dodatno društveno opasnijim i samim tim težim za detektovanje, suzbijanje i

sprečavanje. Uzevši u obzir shvatanja vodećih teoretičara kao i aktuelna praktična iskustva privredni kriminalitet se karakteriše sledećim opštim karakteristikama: velikom tamnom brojkom; dinamičnošću i složenošću fenomenologije; specijalizacijom i profesionalizacijom izvršilaca; specifičnošću tragova i drugih indicija; specifičnošću dokazivanja; specijalizacijom u suzbijanju i sprečavanju.

Pored opštih karakteristika privredni kriminalitet se odlikuje i posebnim karakteristikama, koje ga razlikuju od ostalih vidova kriminalnog ispoljavanja. Naime, za razliku od opšteg kriminaliteta, krivična dela privrednog kriminaliteta uglavnom vrše službena ili odgovorna lica u preduzeću ili drugom subjektu privrednog poslovanja koje ima svojstvo pravnog lica. Takođe, za razliku od opšteg kriminaliteta, kod koga se krivično delo uglavnom odmah po izvršenju vidno manifestuje, kod privrednog kriminaliteta u vreme izvršenja nepoznati su i krivično delo i njegov učinilac, iz razloga što se delo u samoj fazi izvršenja vešto prikriva tako da se posledice ne manifestuju odmah. Sa druge strane kada se sazna, odnosno otkrije da je izvršeno neko krivično delo privrednog kriminaliteta, samim otkrivanjem tog krivičnog dela otkriva se i njegov učinilac.

Privredni kriminalitet se odlikuje bogatom kriminalnom fenomenologijom, tako da pojavne oblike privrednog kriminaliteta možemo razvrstati prema nekoliko kriterijuma: formalnom, stvarnom i prema modusu operandi. Prema formalnom kriterijumu pojavne oblike privrednog kriminaliteta posmatramo sa stanovišta zakonske klasifikacije, tj. krivična dela protiv privrede, krivična dela protiv službene dužnosti, privredne presteupe i prekršaje, dok se prema stvarnom kriterijumu klasifikacija pojavnih oblika privrednog kriminaliteta vrši u odnosu na vrstu privredne delatnosti, tj. privrednu granu, sektor poslovanja, radno mesto i sl. u kojoj se kriminalni napad ispoljava. Tako se prema ovom kriterijumu pojavni oblici privrednog kriminaliteta dele na:

- privredni kriminalitet u proizvodnji,
- privredni kriminalitet u unutrašnjoj trgovini,
- privredni kriminalitet u spoljno trgovinskom prometu,
- privredni kriminalitet u oblasti fiskalnih obaveza,
- privredni kriminalitet u bankarskom sektoru.

Kada su u pitanju pojavni oblici privrednog kriminaliteta ne možemo uvek sa preciznošću reći da je u pitanju samo jedan pojavni oblik, odnosno konkretno krivično delo, već se uglavnom radi o čitavom spletu pojavnih oblika odnosno kombinaciji istih. Ovo se posebno odnosi na slučajeve najtežih krivičnih dela iz oblasti privrednog kriminaliteta, gde po pravilu postoji čitav splet raznovrsnih oblika kriminalnog ispoljavanja. Name, u takvim slučajevima se najčešće ne radi o pojedincu kao izvršiocu krivičnog dela u krivično pravnom smislu već o mreži međusobno povezanih ljudi zaposlenih i angažovanih na različitim mestima najčešće u sprezi sa ljudima iz vlasti. Iz tog razloga, poznavanje modus operandi

sistema krivičnih dela privrednog kriminaliteta predstavlja osnovni uslov za uspešno suprostavljanom ovom vidu kriminalnog ispoljavanja. Naime, bez obzira na postojanje bogate kriminalne fenomenologije privrednog kriminaliteta ipak postoji mogućnost njegovog klasifikovanja na nekoliko osnovnih pojava oblika s obzirom na modus operandi. Suština ovakve klasifikacije ogleda se upoznavanje sa načinima izvršenja krivičnih dela privrednog kriminaliteta što radnicima kriminalističke policije predstavlja orjentir za njegovo blagovremeno otkrivanje bez obzira na granu i oblast u kojoj funkcioniše određeni subjekat privrednog poslovanja. S obzirom na modus operandi pojavne oblike privrednog kriminaliteta možemo klasifikovati na sledeće oblike prisvajanja:

- prisvajanje neevidentiranih viškova koji su rezultat računanja dozvoljenih gubitaka na robi i normativa u proizvodnji,
- prisvajanje neevidentiranih viškova koji su rezultat raznih oblika prevara na štetu potrošača,
- prisvajanja koja su rezultat rada za svoj račun,
- prisvajanja sa posledicom manjka i prikrivanja istog,
- prisvajanja koja su rezultat korupcije i raznih zloupotreba,
- prisvajanja uz tzv "korisne malverzacije",
- prisvajanja sa nesavesnim poslovanjem,
- prisvajanja koja su rezultat dnevnih utaja, i
- prisvajanja uz nedozvoljenu trgovinu i krijumčarenje.

Iz navedenog možemo uvideti da korupcija predstavlja jedan od modusa operandi privrednog kriminaliteta, stoga će u narednom delu rada biti razmotren odnos privrednog kriminaliteta i koruptivnog ponašanja.

Pojam korupcije

Korupcija predstavlja prateći elemenat, a istovremeno i veoma ozbiljan društveni problem i opterećenje za sve društvene zajednice, a naročito one koje se nalaze u periodu tranzicije. Radi se, naime, o staroj i opšte prisutnoj društveno negativnoj pojavi, čiji su uzroci i posledice višestruki i vema složeni. Kroz različite istorijske periode ispoljavala se u veća i značajnija društvena oblast u kojoj se javlja, veća je opasnost po samo društvo.

Problem korupcije je veoma kompleksan i može se istraživati sa raznih aspekata u zavisnosti od postavljenog cilja istraživanja. Osim toga, sam pojam korupcije je dosta širok, što rezultira činjenicom da su mišljenja u stručnoj i naučnoj literaturi o ovom pitanju dosta neusaglašena. Uglavnom se pojam korupcije shvata kao neodgovarajući način korišćenja javne službe za sticanje privatne dobiti. Privatna dobit stečena na ovaj način može biti novac ili položaj, odnosno može značiti ličnu korist ili korist u ime nekih drugih lica, a ostvaruje se putem podmićivanja, iznude,

zloupotrebe položaja, zloupotrebe javnih sredstava, sukoba interesa, nepotizma, kronizma, i sl.

Radi se, dakle, o društveno negativnoj pojavi koju nije lako iskoreniti, i koja poprima sve veće razmere i nastoji da i u budućnosti ugrozi društveni napredak zajednice.

Etimološki reč "korupcija" ima koren u latinskom jeziku (*corrumpo*) i znači pokvarenost, izopačenost, podmićivanje, potkupljivanje službenog lica, razvrat (Aleksić, Škulić & Žarković, 2004). Na pitanje šta se tačno podrazumeva pod pojmom korupcije, kakva je njena pravna priroda, šta je karakteriše, ko su nosioci ove društveno negativne pojave, koji su uzroci njenog nastanka, trajanja i promena, kakve su posledice ove pojave (posredne i neposredne), kako je suzbiti i kojim sredstvima to učiniti, ni u nauci ni u praksi još nema potpunih odgovora (Stajić, 2004).

Pojam korupcija se može tumačiti u širem i u užem smilu. U širem smislu ovom pojmu se prilazi sa društvenog aspekta, dok se u užem smislu ovom pojmu prilazi sa kriminalističkog i krivično-pravnog aspekta. U pogledu određivanja korupcije, svi autori se slažu da je to socijalno-patološka i društveno negativna pojava, međutim još uvek ni u teoriji, pa ni u pozitivnom zakonodavstvu, nema jedinstvenog pojmovnog definisanja. Tako neki autori definišu korupciju kao skup svih kažnjivih radnji kojima nosilac određene državne ili druge javne funkcije, zloupotrebljavajući svoj položaj i instituciju u kojoj radi, škodi javnom interesu u tolikoj meri i na takav način da potkopava poverenje građana i javnosti u samo društvo, odnosno državu. Korupcija je, u širem smislu, zapravo najopasniji vid privrednog kriminaliteta koji karakterišu prikrivenost, promenljivost, visok stepen društvene opasnosti, mnoštvo pojavnih oblika, široka rasprostranjenost, internacionalizacija, teško dokazivanje u krivično procesnom smislu, koristoljubivost, perfidnost učinioca i specifičan objekat napada – zakonito funkcionisanje državnih i privrednih institucija i službi (Jelačić, 1996).

Kod krivičnih dela sa elementima korupcije kroz zakone se iskorišćava vlast (bilo u državnom organu, preduzeću, ustanovi ili drugom pravnom licu) zloupotrebom službenog položaja ili ovlašćenja. Stoga se ovde uvek i radi o povredi integriteta službe od strane onih koji su ovlašćeni i dužni da zankonito postupaju. Koruptivno ponašanje pojedinca predstavlja izopačavanje osnovnih pravila ponašanja kojih su dužni da se pridržavaju u obavljanju svojih poslova i posebno ovlašćenja.

Prema profesoru Milu Boškoviću, korupcija predstavlja zloupotrebu moći koju ima određena funkcija, radno mesto ili položaj u društvenoj ili privrednoj hijerarhiji radi nezakonitog sticanja materijalnog bogatstva ili statusa (Bošković, 2002). U širem smislu to je zanemarivanje i zloupotreba službene dužnosti zarad lične koristi, potkupljivanje, podmićivanje službenih lica. U širem krivično-pravnom smislu, svi oblici zloupotrebe službenih ovlašćenja ili službenog položaja iz koristoljublja (podmićivanje, zloupotreba položaja ili ovlašćenja, davanje i korišćenje privilegija,

protivusluga, primanje provizija i poklona) predstavljaju korupciju. U užem smislu korupcija se svodi na davanje i primanje mita. Na isti način korupciju definiše i profesor Živojin Aleksić, kada pod korupcijom podrazumeva podmićivanje, odnosno davanje i primanje mita (Aleksić, Škulić & Žarković, 2004). Korupcija obuhvata posebne vidove bogaćenja pojedinaca ili grupa, odnosno sticanja materijalne ili bilo kakve druge koristi na način koji nema pravnog osnova i koji je u suprotnosti s moralnim shvatanjem određenog društva, što se direktno odražava na nastupanje određenih društveno štetnih posledica.

Nacionalna strategija za borbu protiv korupcije Republike Srbije, korupciju definiše kao odnos koji se zasniva zloupotrebom ovlašćenja u javnom ili privatnom sektoru u cilju sticanja lične koristi ili koristi za drugoga.

Tipologija i pojavni oblici korupcije

S obzirom na brojne definicije korupcije imamo i više tipova korupcije u zavisnosti od kriterijuma prema kome ih razvrstavamo. Tako, u odnosu na to u kom obliku vlasništva se javlja, imamo podelu na:

- korupciju u državnom sektoru,
- korupciju u privatnom sektoru i
- mešovitu korupciju.

Korupcija u društvenom sektoru obuhvata sva koruptivna ponašanja službenika u okviru državnih subjekata, s druge strane korupcija u privatnom sektoru obuhvata pomenute aktivnosti, ali u okviru privatnog sektora, dok mešovita korupcija predstavlja kombinaciju ova dva tipa, odnosno koruptivno ponašanje između predstavnika državnog i privatnog sektora. U literaturi uglavnom prevladava stanovište po kome je korupcija u državnom sektoru opasnija po društvo, pogotovu ako je prožeta sa privatnom, mada ima autora koji ne zanemaruju opasnost korupcije u privatnom sektoru s obzirom da ona direktno ugrožava mehanizme ekonomskog sistema jedne zemlje.

Jedan od načina tipologije korupcije zasnovan je na kriterijumu aktivnosti učesnika u ovom vidu kriminalnog ispoljavanja, radi se o takozvanoj:

- aktivnoj i
- pasivnoj korupciji.

Aktivnu korupciju čini lice koje koje javnom službeniku daje, nudi, ili obećava ličnu korist u cilju nezakonitog ostvarivanja nekog prava, dok se pasivna korupcija ogleda u prihvatanju takve dobiti od strane javnog službenika i izvršenju protivusluge u vidu zloupotrebe javnih ovlašćenja. Dakle, aktivna korupcija postoji u situaciji kada se krivična dela sa elementima korupcije učine sa namerom, uz obećanje, ponudu

ili davanje od strane bilo koje osobe, neposredno ili posredno, svake nedopuštene koristi bilo kom javnom službeniku, da bi on nešto učinio ili se uzdržao od činjenja u vršenju svoje funkcije. Pasivna korupcija s druge strane, predstavlja traženje ili primanje od strane bilo kog javnog službenika, neposredno ili posredno, bilo kakve nedopuštene koristi, ili primanje ponude ili obećanja kakve koristi, da bi nešto učinili ili se uzdržali od činjenja u vršenju svoje funkcije.

Prema kriterijumu obima u kome se odvija imamo podelu na:

- sitnu i
- krupnu korupciju.

Sitna korupcija (takođe poznata pod imenom administrativna ili birokratska korupcija) je svakodnevna korupcija koja se odvija tamo gde se birokratija direktno sreće sa javnošću. Sitna korupcija naziva se još i korupcija "preživljavanja" (korupcija iz potrebe). To je vid korupcije koji praktikuju službenici nižeg i srednjeg nivoa koji su jako loše plaćeni i koji zavise od malih, ali ilegalno stečenih suma novca, da bi nahranili porodice, platili stan i školovanje dece i sl. Iako sitna korupcija uključuje mnogo manje sume nego one koje prolaze kroz ruke u procesu "velike" ili političke korupcije, sume nisu "sitne" za osobe sa druge strane koje su time pogođene. Sitna korupcija nesrazmerno pogađa najsiromašnije članove društva, koji mogu da se sretnu sa zahtevima za mitom u svakodnevnim susretima sa državnom administracijom i uslužnim delatnostima kao što su bolnice, škole, organi za izdavanje dozvola, policija, poreska služba itd.

Krupna, velika korupcija ili korupcija na visokom nivou, dešava se u sektoru politike gde se ona formuliše. Ona se ne odnosi toliko na količinu novca koji je u igri koliko na nivo na kome se dešava, gde se neopravdano može uticati na politiku i pravila igre. Vrste transakcija koje su privlačne za veliku korupciju su privlačnog obima i zato uključuju više novca nego birokratska i sitna korupcija. Velika korupcija se koristi kao sinonim za političku korupciju.

Prema kontinuitetu u kome se odvija u jednom društvu imamo podelu na:

- sistematsku i
- sporadičnu korupciju.

Suprotno iskorišćavanju sporadičnih prilika, endemska ili sistematska korupcija javlja se kada korupcija postane integrativni i esencijalni deo ekonomskog, političkog i društvenog sistema. Sistematska korupcija nije posebna kategorija korupcijskih aktivnosti, već situacija u kojoj korumpirani pojedinci i grupe vladaju glavnim institucijama i procedurama u državi i iskorišćavaju ih, i u kome većina ljudi nema drugu alternativu nego da posluje sa korumpiranim službenicima. Primeri

zemalja sa sistematskom korupcijom mogu da obuhvate savremeni Bangladeš, Nigeriju, Kamerun itd.

Sporadična korupcija je suprotan termin od sistematske korupcije. Sporadična korupcija dešava se neredovno i stoga ne šteti mehanizmima kontrole, niti privredi u celini. Nije pogubna, ali može ozbiljno da podrije moral i da škodi ekonomiji resursa.

Tipologija u odnosu na nivo odvijanja na međunarodnom planu poznaje sledeće tipove korupcije:

- spoljni (međudržavni),
- unutrašnji (nacionalni) i
- kombinovani.

Kada su u pitanju pojavni oblici korupcije njihovo poznavanje je neophodno je radi lakšeg sagledavanja uslova i uzroka koji pogoduju nastanku korupcije u datom vremenskom periodu, kao i radi blagovremenog i efikasnog reagovanja u suprotstavljanju ovoj društveno negativnoj pojavi. Takođe, neophodno je poznavati forme ispoljavanja i prikrivanja korupcije radi lakšeg otkrivanja i gonjenja učinilaca ovih dela od strane ovlašćenih organa. S tim u vezi, pojavne oblike korupcije možemo sagledati u širem i užem smislu. U širem smislu pojavne oblike korupcije posmatramo kroz pojavu korupcije u svim oblastima privredne i vanprivredne delatnosti, spoljno trgovinskom prometu, u oblasti ekonomskih odnosa sa inostranstvom, unutrašnjoj trgovini, državnim organima, zdravstvu, školstvu, sportu itd., a u užem smislu pojavne oblike korupcije posmatramo kao krivična dela sa elementima korupcije, koja mogu biti:

krivična dela korupcije u užem smislu (prava krivična dela korupcije) gde spadaju primanje i davanje mita, protivzakonito posredovanje, davanje i primanje mita u vezi sa glasanjem, falsifikovanje službene isprave;

krivična dela korupcije u širem smislu (neprava krivična dela korupcije) zloupotreba službenog položaja, zloupotrebna ovlašćenja u privredi, pronevera, prevara u službi.

Korupcija u privrednim delatnostima

Korupcija u manjoj ili većoj meri ugožava gotovo sve grane privrednog sistema jedne zemlje. S obzirom na mnoštvo poslova koji se obavljaju u okviru privrednog poslovanja, postoji i mnoštvo pojavnih oblika korupcije u ovoj oblasti, stoga će, u narednom delu rada biti izloženi samo neki važniji pojavni oblici korupcije u privrednom poslovanju, poput korupcije u oblasti trgovine, građevinarstva, bankarskih i drugih poslovia, osiguravajućih i drugih finansijskih institucija i slično.

Pojavni oblici korupcije u oblasti trgovine

Trgovina predstavlja vršenje prometa roba preko maloprodaje i veleprodaje kao osnovnih oblika trgovinske delatnosti čije razgraničenje zavisi pre svega od obima odnosno količine robe i od načina njenog plasmana. Trgovinska preduzeća koja se bave prometom na malo nabavljaju robu od proizvodnih preduzeća ili iz sopstvenog glavnog magacina, kao i od dobavljača i iste direktno plasiraju preko trgovinske mreže – prodavnica, koje opet mogu da budu klasične i u vidu samoposluga. Dok trgovinska preduzeća na veliko nabavljaju robu od proizvođača radi dalje prodaje ili prerade. Ugostiteljstvo opet predstavlja privrednu delatnost čija je osnovna delatnost prodaja alkoholnih i drugih pića kao i vršenje prodaje hrane ili ostvarivanje dobiti za pružene usluge smeštaja. Pod pojmom trgovinske usluge smatraju se i: agencijske, posredničke, zastupničke, komisione i berzanske usluge, usluge skladištenja, otpremanja i dopremanja robe, usluge kontrole kvaliteta i kvantiteta robe, usluge osiguranja, ekonomske propagande i promocije, kao i druge usluge uobičajene u trgovini (Bošković, 1998). Trgovina je najugroženiji sektor privrede brojnim i veoma raznovrsnim oblicima korupcije. U zavisnosti od toga da li se radi o unutrašnjem ili spoljno trgovinskom prometu javljaju se i različiti oblici korupcije.

U unutrašnjoj trgovini pojavni oblici korupcije nastaju kao rezultat specifičnosti uslova privrednog poslovanja kao što su: povremene ili stalne nestašice pojedinih roba, inflacija, nedostatak finansijskih sredstava, pad ili porast proizvodnje određenih proizvoda, poremećen platni promet, pad ponude ili povećanje tražnje određene robe, kamatne stope, proizvodnja ili prodaja demodirane ili druge vrste nekurentne robe, rast zaliha i slične okolnosti (Teofilović & Jelačić, 2006). Najzastupljeniji pojavni oblik korupcije u ovoj oblasti jeste podmićivanje tj. davanje određenih provizija ili materijalnih dobara ili pogodnosti od strane lica zaduženih za prodaju, drugim licima koji uz primljenu proviziju treba da od njih otkupe robu koja je recimo: nekurentna, zastarela, lošeg kvaliteta itd. Takođe, jedan od oblika korupcije u ovoj oblasti javlja se prilikom takozvanih prisvajanja neevidentiranih viškova koji su uzrokovani prosečnim računanjem dozvoljenih gubitaka koje se vrši na taj način što se ovi gubici (kalo, rastur, lom i slično) koji se u praksi obično kreću u dozvoljenom procentu (posebno kada se roba skladišti za kratak vremenski period) u sprezi sa licima iz komercijalne ili finansijske službe kao i magacionerima fiktivno povećavaju. Na taj način se deo robe koji je otpisan kao kalo, lom, rastur ili slično, prisvaja, a zatim u sprezi sa magacionerom, portiom, vozačima i sl., iznosi iz skladišta a zatim prodaje na crnom tržištu i tako ostvaruje protivpravna imovinska korist.

Pri transformaciji društvene u državnu, odnosno privatnu i druge oblike svojine, korupcija je dobila svoje najbezobzirnije i najperfidnije oblike. Naime, brojne su afere koje su vezane za podmićivanje članova komisije zadužene za raspisivanje tendera o prodaji nekog državnog preduzeća. Svojinску transformaciju karakteriše i formiranje jednog novog sloja privrednika, takozvanih špekulanata koji su svoje

bogatstvo stekli vršenjem raznih malverzacija na štetu državnih preduzeća u kojima su obavljali odgovorne funkcije. Ovakva lica otvaraju ogroman broj preduzeća u oblasti prometa robe i usluga, preko kojih vrše pranje novca i druge nelegalne radnje koristeći potkupljivost službenih lica u državnim preduzećima i ustanovama. Ovakva preduzeća uglavnom prodaju ili posreduju u prodaji demodirane ili nekvalitetne robe ili istu nude u kompenzaciju prilikom dospeća potraživanja od poverioca nanoseći im tako štetu ogromnih razmera.

Spoljašnja trgovina predstavlja privrednu granu za promet robe i usluga u međunarodnim okvirima. Spoljno trgovinsku delatnost obavljaju registrovana trgovinska privredna društva koja se bave uvozom i izvozom robe međunarodnim trgovinskim posedovanjem između stranih i poslovnih partnera, prevozom robe i putnika, skladištenjem i čuvanjem robe, turističkim uslugama u spoljnotrgovinskom prometu, investicionim zahvatima u inostranstvu kao i drugim oblicima u oblasti spoljnotrgovinskog poslovanja. U ovoj sferi postoji širok prostor za razne oblike prisvajanja koji se vrše putem korumpiranja i zloupotreba što je pre svega rezultat nefunkcionisanja kontrolnih i zaštitnih mehanizama, do te mere da je nemoguće ostvariti neki širi i kvalitetniji uvid u način poslovanja kada su u pitanju naša preduzeća koja u trgovini na svetskom tržištu učestvuju kroz promet roba i usluga. Trgovinska preduzeća daju ili primaju mito prilikom kupovine veće količine robe a i prilikom kupovine stranih licenci i tome slično.

Raznovrsni su i oblici prisvajanja sa takozvanim korisnim malverzacijama, tako se lažno deklariraju roba zbog ostvarivanja rentabilnijeg uvoza i povoljnijeg režima prilikom plaćanja društvenih obaveza za fiktivno prikazivanje dorade robe prilikom uvoza iako se u konkretnom slučaju radi o gotovom proizvodu koji se odmah plasira na tržište čime se faktički izbegava plaćanje adekvatnih carinskih obaveza. Fiktivno prikazivanje uzimanja opreme što se čini iz razloga izbegavanja plaćanja društvenih obaveza ili sticanja carinskih pogodnosti. Nepotrebno uključivanje stranih posredničkih firmi čime se uvećava cena proizvoda, fiktivno prikazivanje privredne saradnje u suštini se radi o uvozu opreme čime neka preduzeća neopravdano stižu neke uvezne i izvezne pogodnosti. Fiktivna prodaja uvezene robe u više navrata gde je roba skladištena a dokumenta samo kruže, radi povraćaja PDV-a. Zatim, tu je i poznati oblik korisne malverzacije, gde preduzeća uz saradnju sa korumpiranim carinicima i službenicima organa uprave, uvezenu robu koju žele da prodaju na domaćem tržištu, fiktivno prikazuju kao robu koja je u prolazu kroz našu zemlju tj. kao da je namenjena daljem izvozu. Ovaj oblik malverzacije vrše tako što falsifikuju dokumentaciju a robu preko svojih distributera prodaju u našoj zemlji, izbegavajući pritom plaćanje poreza na prodatu robu. Kao najbolji primer postojanja ovog vida malverzacije jeste tzv. afera "carinske mafije", kao i podaci prikupljeni u tzv. akciji "mreža" koja se odnosi na šverc cigareta.

I izvoz robe takođe je praćen raznim oblicima prisvajanja tako u koliko je pri izvoznim aranžmanima neko lice direktno ili indirektno povezano sa magacinskim poslovanjem ono se nalazi u situaciji da vrši prisvajanja ne evidentiranih viškova koji

su nastali kao rezultat računanja, dozvoljenih gubitaka ili omogućavanja da dođe do oštećenja robe prilikom transporta radi plasmana na inostrano tržište. Prilikom prijema robe strani kupac sačinjava komisijski zapisnik koji vraća izvozniku koji zatim služi kao osnova za razne beneficije, priznavanje oštećenja, nekvaliteta, često puta pri ovome poslovni partner iz inostranstva na ovaj način izdejstvuje visoku stopu beneficije iz ralogu straha izvoznika zbog eventualnog raskida ugovora i vraćanja robe. Pored prisvajanja ne evidentiranih viškova koji su rezultat rada za svoj račun a prisutni su u vidu ne uvođenja svih poslovnih efekata njihovog prisvajanja pri izvozu robe vrše se i određena prisvajanja uz razne zloupotrebe i korupcije kao i prisvajanja uz takozvane korisne malverzacije.

Krivična dela u ovoj oblasti dovode u pitanje ugled Republike Srbije u inostranstvu i podrivaju privrednu moć zemlje.

Pojavni oblici korupcije u građevinarstvu

Građevinarstvo predstavlja široku inženjersku disciplinu planiranja, projektovanja, gradnje, održavanja i upravljanja, koja se deli na niskogradnju, visokogradnju i hidrogradnju. Poslovi u građevinarstvu se uglavnom obavljaju u okviru velikih investicionih i drugih projekata vrlo visoke vrednosti iskazane milionskim novčanim iznosima. Korupcija u ovoj grani privrede ispoljava se kroz neregularan otkup građevinskog zemljišta i pogodbe sa vlasnikom zemljišta o visini cene kupovine, jer se ugovara veća cena od tražene spregom odgovornih lica i vlasnika, koji razliku u ceni kasnije dele (Jelačić, 1996).

Takođe, korupcija u ovoj oblasti je naročito izražena prilikom sprovođenja tendera za realizaciju nekog investicionog projekta, tako što se korumpiraju lica koja su nadležna za dodeljivanje tog posla. Na ovaj način, od strane korumpiranih službenika vrši se favorizovanje određenog učesnika tendera, sa kojim je uz određenu novčanu proviziju predhodno dogovoreno da će upravo sa njim biti sklopljen posao o rezalzaciji pomenutog projekta. Ovakva kriminalna delatnost prikriva se ponudama drugih izvođača radova koje su znatno nepovoljnije od unapred dogovorene ponude. Dobijanje poslova u građevinarstvu putem korupcije ostvaruje se preko takozvanih posrednika, koji za određenu nadoknadu po sistemu veza i poznanstava sa odgovornim licima svojim klijentima ugovaraju i obezbeđuju poslove.

Još jedan od pojava oblika korupcije u građevinarstvu ogleda se u fiktivnom prikazivanju dodatnih radova, fiktivnom uvećavanju količina materijala koje su utrošene, fiktivnom uvećanju cene koštanja utrošenog materijala, fikivnom angažovanju radne snage, kao i ugrađivanju materijala lošijeg kvaliteta od onog koji je ugovoren. Pomenute kriminalne radnje u građevinarstvu ostvaruju se u sprezi sa ovlašćenim nadzornim i inspekcijskim organima, kao i veštacima građevinske struke.

Pojavni oblici korupcije u bankarskim i poslovima drugih finansijskih institucija

U bankarskim i poslovima drugih finansijskih institucija korupcija se ispoljava vršenjem krivičnih dela: zloupotreba službenog položaja, primanja i davanja mita, posluga, falsifikovanje službenih Isprava, nesavestan rad u službi i sl. Naime, zaposleni u bankama i drugim finansijskim institucijama, uglavnom vrše krivična dela privrednog kriminaliteta: prisvajanjem novca od uplata izvršenih od strane građana, prisvajanjem dinarskih i deviznih sredstava po osnovu štednje građana, prisvajanje dinarskih sredstava po osnovu isplate plata radnika preduzeća preko štedne knjižice ili tekućeg računa kod banke.

Korupcija u bankarskim poslovima i poslovima drugih finansijskih institucija ogleda se i u zloupotrebi službenog položaja prilikom dodeljivanja kredita. Ovaj oblik kriminalne delatnosti ostvaruje se tako što se korumpiraju odgovorna lica u bankama i drugim finansijskim institucijama koja za uzvrat ne poštujući utvrđenu proceduru odobravaju kredite pojedinim komitentima i bez neophodnih garancija. Učinioci privrednog kriminaliteta u ovoj oblasti praktikuju korumpiranje odgovornih lica u bankama i drugim finansijskim institucijama koji im na osnovu lažne dokumentacije odobravaju namenske kredite. Ovako dobijena finansijska sredstava se potom ne koriste za namenu za koju su odobrena već u razne druge svrhe (isplate zarada radnicima, plaćanje dospelih obaveza, izgradnju poslovnih i privatnih objekata i sl.).

Takođe, jedan od vidova korupcije u ovoj oblasti koji je otkriven u Republici Srbiji vezuje se i za dobijanje takozvanih „start-up“ kredita i kredita za već postojeća preduzeća od Fonda za razvoj Republike Srbije. Ovaj oblik kriminalnog delovanja manifestovao se na taj način što su odgovorna lica iz Fonda za razvoj zadužena za procenu rizika u sprezi sa predstavnicima firmi koje se bave izadom dokumentacije potrebne za odobrenje kredita na teritoriji Republike Srbije pronalazili lica ili vlasnike privrednih subjekata, koji su zainteresovani za dobijanje pomenutih kredita kod Fonda za razvoj Republike Srbije, ali bez namere da se bave delatnošću za koju su se registrovali. Zahtevi ovih lica su potom prikupljeni, a zatim zajedno sa lažnom dokumentacijom dostavljani korumpiranim proceniteljima rizika iz Fonda za razvoj Republike Srbije koja su ove zahteve po hitnom postupku obrađivali i pozitivno procenjivali. Jedan manji deo finansijskih sredstava dobijen na ovaj način davan je licima na čija su imena podnošeni zahtevi, dok je preostali deo finansijskih sredstava pripadao organizatorima ove kriminalne delatnosti.

Ostali oblici korupcije u vezi sa privrednim kriminalitetom

Osim navedenih oblika prisvajanja putem korupcije u privrednim delatnostima, koruptivna ponašanja se u okviru privrednog kriminaliteta javljaju i prilikom izvršenja pojedinih krivičnih dela. Tako, na primer, kod krivičnog dela falsifikovanje i zloupotrebe platnih kartica, koje se ogleda u izradi i upotrebi lažne platne kartice. Lažne platne kartice se izrađuju tako što se najpre na neovlašćen način pribave

podaci sa magnetne trake prave platne kartice. Pribavljanje ovih podataka vrši se kopiranjem, odnosno skimovanjem podataka sa magnetne trake prave platne kartice. Zatim se ovi podaci prenose na magnetnu traku lažne platne kartice, koja je smeštena na takozvanoj „beloj“, odnosno „sivoj“ ili „zlatnoj“ plastici. Samo neovlašćeno skimovanje je moguće izvršiti na svim mestima na kojima se platna kartica koristi. Uglavnom se skimovanje vrši od strane zaposlenih u akceptantskoj mreži, tj. od strane prodavaca, konobara, taksista, recepcionera koji u sprezi sa kriminalcima za određenu proviziju kopiraju sadržaj magnetne trake platne kartice. Ovo se se vrši tako što se uz određenu proviziju akceptantima (konobarima, prodavcima, recepcionarima i sl.) daje skimer kroz koji će oni pri svakoj naplati provući nečiju platnu karticu. Na ovaj način, a u zavisnosti od prometa, on dnevno može kopirati podatke sa veoma velikog broja kartica. Skimer uglavnom može snimiti u svojoj memoriji informacije sa oko sto magnetnih traka platnih kartica. Nakon skimovanja potplaćeni akceptant predaje skimer sa ukradenim podacima falsifikatorima za šta dobija dogovorenu proviziju.

Takođe, učinioci krivičnog dela poreske utaje, koje se ogleda u delimičnom ili potpunom izbegavanju plaćanja poreza, doprinosa ili drugih propisanih dažbina, posežu za davanjem mita pojedinim licima koja obavljaju poslove kontrole obračunavanja i plaćanja poreza, doprinosa i drugih dažbina, koja za uzvrat ne prijavljuju postojanje ovog dela, ili iznos utajenog poreza prikazuju u manjem iznosu, tj. ovo krivično delo prijavljuju kao privredni prekršaj.

Pored navedenih primera učinioci krivičnog dela krijumčarenja u prenošenju robe preko carinske linije, kao jedan od metoda za izbegavanje mera carinskog nadzora, praktikuju korumpiranje pripadnika državnih organa, pre svega carine i policije.

Zatim, krivično delo pranja novca koje se ogleda u preduzimanju određenih aktivnosti, uglavnom finansijskih transakcija kojima se prikriva poreklo kapitala stečenog kriminalnom delatnošću, u praksi, takođe prate određena koruptivna ponašanja. Naime, učinioci ovog dela deponuju „prljav novac“ u bankarski sistem jedne zemlje, tako što za otvaranje računa preko kojih obrću velike količine novca koriste lica koja nemaju kriminalnu prošlost ili to čine u sprezi sa nesavesnim bankarskim službenicima, što dodatno otežava otkrivanje ovog krivičnog dela.

Statistički prikaz privrednog kriminaliteta u Republici Srbiji

Tabela br. 1

Obim prijavljenih krivičnih dela privrednog kriminaliteta u Republici Srbiji u periodu 2004-2008. godine

Godina	Ukupno podnetih krivičnih prijava	Ukupno podnetih krivičnih prijava za krivična dela protiv privrede	Ukupno podnetih krivičnih prijava za krivična dela protiv sl. dužnosti	Indeks
2004	88453	5255	5356	12,00%
2005	100536	4721	5253	9,92%
2006	105701	2868	4343	6,82%
2007	98702	2663	4244	7,00%
2008	101723	3099	4140	7,12%
Ukupno	495115	18606	23336	8,57%

Što se tiče obima privrednog kriminaliteta na teritoriji Republike Srbije i njegovog relativnog učešća u ukupnoj masi kriminaliteta za zadati period, na osnovu podataka iz tabele br. 1 možemo uvideti da ni u jednoj godini u periodu od 2004. do 2008. godine učešće krivičnih dela privrednog kriminaliteta u ukupnoj masi prijavljenih krivičnih dela nije prelazilo 12%. Na teritoriji Republike Srbije je u 2004. godini ukupno prijavljeno 10611 krivičnih dela privrednog kriminaliteta, u 2005. godini 9974, u 2006. godini 7211, u 2007. godini 6907, a u 2008. godini 7239. Na osnovu navedenih podataka može se uočiti da je 2005. i 2006. godine zabeležen pad prijavljenih krivičnih dela privrednog kriminaliteta u odnosu na raniji period i to pre svega zbog manjeg broja prijavljenih krivičnih dela protiv privrede koji je u tom periodu opao za oko 45% u odnosu na raniji period. U odnosu na ukupnu masu prijavljenih krivičnih dela u pomenutom periodu stanje je sledeće: 2004. godine, prijavljena krivična dela privrednog kriminaliteta u ukupnoj masi prijavljenih krivičnih dela (88453 k.d.) učestvovala su sa 12,00%, u 2005. godini (100536 k.d.) sa 9,92%, u 2006. godini (105701 k.d.) sa 6,82%, u 2007. godini (98702 k.d.) sa 7,00%, a u 2008. godini (101723 k.d.) sa 8,57%. Na osnovu navedenih podataka možemo zaključiti da od 2006. godine postoji tendencija povećanja krivičnih dela protiv privrede u ukupnoj masi prijavljenih krivičnih dela.

Zaključak

Analizom izloženih stavova, tumačenja, praktičnih iskustava i predloga, može se zaključiti da se korupcija kao društveno štetna pojava, u svim oblicima privredne delatnosti manifestuje u raznim vidovima, nanoseći ogromnu štetu državi, raznim subjektima privrednog poslovanja, kao i pojedincima. Takođe možemo zaključiti da je ona prateći element privrednog kriminaliteta, kao krivično-pravne i kriminološka kategorije koja ugrožava ekonomski sistem i ekonomske odnose u jednom društvu. Korupcija se u okviru privrednog kriminaliteta manifestuje pre svega kroz krivična dela sa elementima korupcije u koja spadaju: primanje i davanje mita, protivzakonito posredovanje, falsifikovanje službene isprave, zloupotreba službenog položaja, zloupotrebna ovlašćenja u privredi, pronevera i prevara u službi. Osim toga kod pojedinih privrednih delikata korupcija se javlja kao način izvršenja ili prikrivanja krivičnog dela (falsifikovanje i zloupotreba platnih kartica, poreska utaja, krijumčarenje, pranje novca i sl.).

Shodno navedenom, konstatujemo da su koruptivna ponašanja itekako prisutna u sferi privrednog kriminalitet, što nesumnjivo utiče na povećanje tamne broje ovog vida kriminalnog ispoljavanja, kao i na pojavu novih pojava oblika privrednog kriminaliteta. Stoga je, efikasnost u suzbijanja i sprečavanja privrednog kriminaliteta uslovljena efikasnošću na polju suprotstavljanja korupciji u određenoj društvenoj zajednici.

Takođe, što se tiče mogućnosti pojave novih pojava oblika privrednog kriminaliteta smatramo da će se u narednom periodu u Republici Srbiji nastaviti tendencija novih, organizovanijih pojava oblika privrednog kriminaliteta koji se zasnivaju na sprezi između pojedinih nosioca privredne aktivnosti, pre svega takozvanih kontraverznih biznismena sa određenim nosiocima, tj. najvišim predstavnicima države u svim granama vlasti.

Literatura:

- Aleksić, Ž., Škulić, M., Žarković, M. (2004). *Leksikon kriminalistike*. Beograd.
- Banović, B. (2002). *Obezbeđenje dokaza u kriminalističkoj obradi krivičnih dela privrednog kriminaliteta*. Beograd: Viša škola unutrašnjih poslova.
- Bošković, M., Jovičić, D. (2002). *Kriminalistika metodika*. Banja Luka: Viša škola unutrašnjih poslova.
- Bošković, M. (1998). *Kriminalistička metodika*. Beograd: Policijska akademija.
- Bošković, M. (2002). *Socijalna patologija*. Novi Sad: Pravni fakultet.
- Đokić, Z. (2007). Aktuelno stanje korupcije u republici srbiji sa posebnim osvrtom na korupciju u privredi. *Bezbednost*, 2, 281-306.
- Đurić A. (2010). Podmićivanje u Krivičnom zakoniku Srbije. *Pravo teorija i praksa*, 1-2, 14-32.
- Džukleski, G., Nikoloska, S. (2008). *Ekonomska kriminalistika*. Skoplje.
- Pihler, S. (1979). Prilog definisanju pojma privredni kriminalitet. *Jugoslovenska revija za krivično pravo i kriminologiju*, 1.
- Srnzetić, N. (1954). Problemi privrednih delikata. *Arhiv za pravne i društvene nauke*, 3-4.
- Simić, M (2003). U kojoj meri je korupcija specifična u odnosu na druge vrste krimilanog ponašanja. *Bezbednost*, 4, 590-599.
- Stajić, Lj. (2004). *Osnovi bezbednosti – treće izdanje*. Beograd: Policijska akademija.
- Teofilović, N., Jelačić, M. (2006). *Sprečavanje, otkrivanje i dokazivanje krivičnih dela korupcije i pranja novca*. Beograd: Policijska akademija.
- Jelačić, M. (1996). *Korupcija – društveno pravni aspekti i metodi suprotstavljanja*. Beograd.

Biografije

Aleksandar R. Ivanović Master pravnih nauka, asistent na Pravnom fakultetu, Internacionalnog Univerziteta u Novom Pazaru, gdje je angažovan na predmetima Osnovi kriminalistike, Krivično procesno pravo, Nacionalna bezbednost, Organizovani kriminal i Privredni kriminalitet.
a.ivanovic@uninp.edu.rs